

УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ
ФИЛОЗОФСКИ ФАКУЛТЕТ
ДС/ВМ05/4-02 бр. 2685/1-XVI/I 7
22.12.2016. године

ВЕЋЕ НАУЧНИХ ОБЛАСТИ
ДРУШТВЕНО-ХУМАНИСТИЧКИХ НАУКА

Наставно-научно веће Филозофског факултета у Београду на својој IX редовној седници, одржаној 22.12.2016. године – на основу чл. 231. став 1. алинеја 15. и 16. и члана 278. Статута Факултета, прихватило је Извештај Комисије за докторске студије с предлогом теме за докторску дисертацију: ЗАМИШЉАЊЕ ЕПИДЕМИЈЕ: АНТРОПОЛОШКА АНАЛИЗА ПРЕДСТАВА О ЗАРАЗНИМ БОЛЕСТИМА У ПОПУЛАРНОЈ КУЛТУРИ НА ПРИМЕРУ ФИЛМОВА О ЗОМБИЈИМА, докторанда Марине Мандић.

За ментора је одређен проф. др Бојан Жикић.

Доставити:

1x Универзитету у Београду
1x Стручном сараднику за
докторске дисертације
1x Шефу Одсека за правне послове
1x Архиви

ПРЕДСЕДНИК ВЕЋА

Проф. др Војислав Јелић

Факултет <u>Филозофски</u>	УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ Веће научних области друштвено-хуманистичких наука (Назив већа научних области коме се захтев упућује)
04/1-2 бр. 6/228	
(број захтева)	
23.12.2016.	
(датум)	

ЗАХТЕВ

за давање сагласности на предлог теме докторске дисертације

Молимо да, сходно члану 46. ст. 5. тач. 3. Статута Универзитета у Београду («Гласник Универзитета», бр. 131/06), дате сагласност на предлог теме докторске дисертације:

Замишљање епидемије: антрополошка анализа представа о заразним болестима у популарној култури на примеру филмова о зомбијима

(пун назив предложене теме докторске дисертације)

НАУЧНА ОБЛАСТ Етнологија и антропологија

ПОДАЦИ О КАНДИДАТУ:

Име, име једног од родитеља и презиме кандидата:

Марина (Даган) Мандић

Назив и седиште факултета на коме је стекао високо образовање: Филозофски факултет

Година 2013 дипломирања:

Назив мастер рада кандидата: Црни дијаманти: проучавање даркерских субкултура Београда

Назив факултета на коме је мастер рад одбрањена: Филозофски факултет

Година одбране мастер рада: 2014

Обавештавамо вас да је Наставно-научно веће

на седници 22.12.2016. одржаној

размотрило предложену тему и закључило да је тема подобна за израду докторске дисертације.

	ДЕКАН ФАКУЛТЕТА
	Проф. др Војислав Јелић

Додатак уз образац 1.

ПОДАЦИ О МЕНТОРУ

за кандидата Марина Мандић

Име и презиме ментора: Бојан Жикић

Звање: Редовни професор

Списак радова који квалификују ментора за вођење докторске дисертације:

1. Ужаснутост и опчињеност вечитим телом: мумија у раној хорор књижевности, *Етноантрополошки проблеми* год. 11 св. 2, 2016, 373-392
2. *Антропологија AIDS-а. Ризично понашање интравенских корисника дроге*, Филозофски факултет и Српски генеалогски центар, Етнолошка библиотека књ.19, Београд 2006, 5-264
3. The Same Risk, the Different Vulnerability? Social Environment as Risk-Generating Factor in Injecting Drug Users and Sex Workers, *Етноантрополошки проблеми*, Vol. 4, No. 1 (n.s), 2009, 149-162
4. Tim Rhodes, Bojan Žikić, Ana Prodanović, Elena Kuneski, Sarah Bernays, Hygiene and uncertainty in qualitative accounts of hepatitis C transmission among drug injectors in Serbia, *Social Science & Medicine* Vol. 66, Issue 6,

5. Популарна култура: надкултурна комуникација. *Етноантрополошки проблеми* год. 7 св. 2, 2012, 315-341
-

Заокружити одговарајућу опцију (А, Б, В или Г):

А) У случају менторства дисертације на докторским студијама у групацији техничко-технолошких, природно-математичких и медицинских наука ментор треба да има најмање три рада са SCI, SSCI, AHCI или SCIE листе, као и Math-Net.Ru листе.

Б) У случају менторства дисертације на докторским студијама у групацији друштвено-хуманистичких наука ментор треба да има најмање три рада са релевантне листе научних часописа (Релевантна листа научних часописа обухвата SCI, SSCI, AHCI и SCIE листе, као и ERIH листу, листу часописа које је Министарство за науку класификовало као M24 и додатну листу часописа коју ће, на предлог универзитета, донети Национални савет за високо образовање. Посебно се вреднују и монографије које Министарство науке класификује као M11, M12, M13, M14, M41 и M51.)

В) У случају израде докторске дисертације према ранијим прописима за кандидате који су стекли академски назив магистра наука ментор треба да има пет радова (референци) које га, по оцени Већа научних области, квалификују за ментора односне дисертације.

Г) У случају да у ужој научној области нема квалификованих наставника, приложити одлуку Већа докторских студија о именовању редовног професора за ментора.

ДЕКАН ФАКУЛТЕТА

Датум _____

М.П.

проф. др Војислав Јелић

Univerzitet u Beogradu
Filozofski fakultet
Odeljenje za etnologiju i antropologiju

Predlog teme doktorske disertacije:

**Zamišljanje epidemije: antropološka analiza predstava o zaraznim
bolestima u popularnoj kulturi na primeru filmova o zombijima**

Kandidatkinja: Marina Mandić, MA, doktorantkinja na Odeljenju za etnologiju i antropologiju

Broj indeksa: 8E14/4

Mentor: prof. dr Bojan Žikić

Uvod

Osnovna istraživačka ideja disertacije je da se putem antropološke analize filmskih narativa na temu fenomena zombija ukaže na načine na koje popularna kultura konstruiše i distribuira predstave o konceptima zdravlja i bolesti, odnosno infektivnim oboljenjima, epidemijama i pandemijama, kao i njihovim zamišljenim posledicama po društvenu strukturu. U analizi ću poći od pristupa (Žikić 2010, 21) koji ističe da predmet proučavanja u antropologiji nisu artefakti ili predstave sami po sebi nego komunikacija koja se njima ostvaruje, dakle zanimaju nas njihova značenja u određenoj kulturi i smisao upotrebe. Antropološke analize filmova objavljene od kraja osamdesetih godina do danas, uglavnom zagovaraju gledište po kome su filmovi savremeni mitovi u kojima se izražavaju ključne kulturne kontradikcije, odnosno u kojima se „nude“ imaginarna rešenja sociokulturnih tenzija (Banić Grubišić 2013, 143). Polazeći od navedenih stanovišta, prema kojima popularna kultura, odnosno filmska produkcija, sopstvenim vizuelnim reprezentacijama i metaforičkim imaginacijama govori upravo o savremenom društvu i njegovim osnovnim diskursima, rad u će osnovi analizirati načine na koje se upotrebom fenomena zombija kreiraju i reprezentuju određeni društveni diskursi, pre svega zdravstveno-medicinski, kako u društvu u kom su nastali, tako i globalno.

Jedna od osnovnih istraživačkih hipoteza glasi: zombi je izmišljeni popkulturni proizvod koji se upotrebljava kao sredstvo metaforičkog predstavljanja određenih društvenih diskursa i nudi metaforičko viđenje stvarnosti. Kako smatra Ljiljana Gavrilović, „izmišljeni“ svetovi se baziraju većim delom na percepciji stvarnosti, te ne govore toliko o svetovima koji nisu, nego o onom koji jeste (Gavrilović 2011, 7–8). S tim

u vezi, polazna istraživačka ideja je da popularna kultura, odnosno filmska produkcija konstruiše i reprodukuje pojedine diskurse i sociokulturne tenzije društva koje nas okružuje, koje u (izmišljenom) fenomenu zombija možemo prepoznati i analizom dekonstruisati.

Za popularnu kulturu se može reći da predstavlja globalnu kulturu savremenog sveta, čija uloga je da razvija, predstavlja i širi sisteme vrednosti koji se pojavljuju u određenim sociokulturnim lokalnostima, a koji bivaju tumačeni u različitim drugim lokalnostima, te napokon globalno (Žikić 2012, 331-2). U radu ću se rukovoditi tezom da ono što se smatra globalizacijom, a dovodi u vezu sa popularnom kulturom, jeste nadkulturna komunikacija, odnosno posredovanje idejama i diskursima (Ibid). Forme popularne kulture posreduju uobličavanju jedne kulture koja prevazilazi sociokulturne lokalnosti - bile one definisane kao etničke ili u smislu državnih granica - prenoseći stavove, viđenja i mišljenja njihovih stvaraoca, odnosno pojedinaca ili manjih grupa, što se onda razmatra, usvaja, preoblikuje u najrazličitijim sociokulturnim kontekstima (Ibid, 332). Popularnu kulturu dakle treba posmatrati kao medij, kao posrednika uobličavanja kulturnih stavova o određenom fenomenu, zbog čega se može reći da ima funkciju nadkulturnog kognitivističkog oruđa (Ibid, 333).

Filmska umetnost, odnosno filmska produkcija predstavlja jedan od najmoćnijih mehanizama savremenog društva za prenošenje poruka i proizvodnju masovnog znanja i smatra se jednim od najmoćnijih kanala komunikacije sa najširim publikom danas, te ne čudi interes za njegovu ulogu u savremenom društvu i kulturi (Ilić 2012, 116). Filmska produkcija o zombijima još od kasnih 60-tih godina predstavlja jedan od popkulturnih načina govorenja o određenim sociokulturnim diskursima, poput prekomerne potrošnje, kapitalističke proizvodnje, deregulacije društvenog shvatanja umiranja i slično (v. Gonsalo 2012), pa postaje predmet antropoloških analiza. Fenomen zombija se u radu posmatra kao izmišljeni popkulturni proizvod koji u sebi sadrži mnogobrojne metafore društva u kom je nastao i u kom se kao proizvod konzumira, te samim tim ukazuje na određene društvene probleme i diskurse. Imajući u vidu da nam zombi govori uglavnom nešto drugo od onoga što na prvi pogled primećujemo u filmovima, i da nas upozorava na

određene sociokulturne diskurse savremenog sveta, jasno je zašto je postao predmet istraživanja društvenih nauka.

Pored navedenog, može se smatrati da popularna kultura upravo upotrebom fenomena zombija govori i o zaraznim bolestima i epidemijama. „Apokaliptizacijom¹“ epidemije, odnosno predstavljanjem zombi epidemije kao neizlečive, nezaustavljive, sveobuhvatne i konačne, popularna kultura otkriva neke od sopstvenih načina posmatranja aktuelnih zdravstvenih diskursa modernog doba. Cilj rada jeste upravo da otkrije koji su to diskursi, poruke i ideologije skrivene iza lika reanimiranog mrtvog ljudskog bića i epidemije koju izaziva u medicinskom diskursu zapadnog sveta.

Posmatrajući razvitak fenomena zombija kako kroz prizmu kinematografije, tako i kroz prizmu društvenih nauka, odnosno akademskog proučavanja fenomena zombifikacije, možemo ukazati na postojanje dve vrste zombija: zombija iz haićanskog folklora i zombija iz američke popularne kulture, odnosno na terminološku razliku između *zombi* i *zombie*. *Zombi*² vodi poreklo iz haićanskog folklora, odnosno vudu religije i predstavlja osobu koja je živa sahranjena, nakon čega je zajednica iskopava i podvrgava magijskom ritualu koji uključuje upotrebu neurotoksičnih otrova. Mozak je oštećen, usled nedostatka kiseonika i dejstva toksina, te je osoba svedena na motoričke funkcije i osposobljena za najosnovnije fizičke aktivnosti koje obavlja u ulozi roba. Zombifikacija na Haitiju se sprovodi kao kazna za zločine u zajednici i predstavlja način sankcionisanja ponašanja pojedinaca (McIntosh 2008, 2-3). Početak narativa o fenomenu koji se u engleskom jeziku označava sa *zombie*, i istovremeno prvi film o infektivnim zombijima, predstavlja film *Night of the Living Dead*, američkog režisera Džordža A. Romera iz 1968. godine.

Zombi koji je u fokusu istraživanja ove disertacije, odnosno zombi iz filmskog diskursa, nastalog nakon 60-tih godina, predstavlja čoveka koji se posle smrti reanimirao,

¹ Pojam apokaliptizacija će u budućoj disertaciji biti korišćen u svrhu isticanja načina na koji popularna kultura zamišlja i uobličava predstave o epidemijama otelovljenim u društvenom okruženju. Ukoliko posmatramo širi filmski narativ, epidemija zombija naposljetku dovodi do društvene apokalipse. S tim u vezi, pojam u osnovi ukazuje na apokaliptičnost kao posledicu delovanja zarazne bolesti na društveno okruženje. Na imenovanju ovog pojma se zahvaljujem prof. dr Milošu Milenkoviću.

² Sam termin potiče od reči *nzumbe*, što na haićanskom kreol jeziku znači *duh mrtve osobe* (McIntosh 2008, 2).

odnosno, preobratio u zombija nakon infekcije nastale usled neke vrste virusa. Za preobraženu osobu se smatra da je mrtva, ona gubi svoje kognitivne i emotivne sposobnosti, celokupni identitet i otelovljava se kroz isključivu želju da se nahrani drugim ljudima. Zaraza se širi prvenstveno ujedom, međutim, narativ veoma često ukazuje da su nakon prvog delovanja virusa svi preživeli zaraženi, te da preobraženje nastupa nakon smrti bilo koje vrste. Haićanski folklorni diskurs vudu zombifikacije se ne nalazi u fokusu interesovanja ove disertacije, skladno osnovnoj istraživačkoj ideji proučavanja infekcije i epidemije na primeru popularne kulture. Međutim, smatram da je bilo potrebno ukazati na etimologiju termina i jasnije razdvojiti dva tipa zombifikacije - folklorni i popkulturni.

Analitički okvir koji je planiran za ovo istraživanje počiva prvenstveno u oblastima strukturalizma i semiologije, medicinske antropologije i socijalne epidemiologije. Analiza narativa i metodologija antropologije popularne kulture će u radu biti korišćeni pri odabiru i sistematizaciji građe. Film, kao jedan od najsnažnijih medija umetnosti i popularne kulture je odabran upravo zbog svoje popularnosti koja podrazumeva širok spektar potencijalnih narativa za analizu i širok spektar značenja. Narativni materijal preuzet iz filmova prvenstveno dolazi iz američke kinematografije, dok će pojedini evropski filmovi poslužiti kao komparativne studije slučaja pri analizi načina predstavljanja epidemija u lokalizovanim kontekstima. Pored dekonstrukcije predstava o bolestima i epidemijama, odnosno dekonstruisanja apokaliptičnih predstava o bolestima, kao osnovnog istraživačkog problema rada, kontekstualizacija i tumačenje ovih predstava u specifičnim društvenim sredinama predstavlja dodatni važan pravac istraživanja. Cilj ovakvog pristupa jeste dobijanje odgovora na pitanje da li različite društvene sredine proizvode različita značenja, odnosno da li se u popularnoj kulturi, kako se ona lokalizuje, kreiraju različiti pojmovi epidemije, što u naknadnoj analizi može poslužiti kako daljim istraživanjima tako i izradi specifičnih javnih politika s tim u vezi.

Predmet i cilj istraživanja

Osnovni istraživački problem disertacije jeste dekonstruisanje popkulturnih predstava o zaraznim bolestima, epidemijama, konceptima bolesti i zdravlja u određenim društvenim sredinama, utvrđivanje razloga zbog čega se baš zombiji upotrebljavaju kao

najčešći metaforički jezik kada govorimo o infektivnim oboljenjima, i na kraju, koje metafore i ideološke predstave su skrivene iza ovakvog apokaliptičnog scenaria.

Jasno je da je socijalni diskurs epidemije koju izazivaju zombiji apokaliptičan, kao i da takva katastrofa svakako nikada nije primećena u stvarnom svetu nakon pojave određenih oboljenja visoke smrtnosti. Međutim, u poslednjih dvadeset pet godina pronađen je značajan broj novih oboljenja koja utiču na mortalitet, a već postojeća oboljenja za koje se smatralo da se drže pod kontrolom su učestalije rasprostranjena. Takođe, pojedina oboljenja se razvijaju mnogo brže nego što se može usavršiti lek protiv njih (Armelagos i dr. 1998, 256-7). Kako navodi Vulf, pandemije gripa koje su tokom istorije zahvatale populacije dovodile su do velike smrtnosti, široke rasprostranjenosti bolesti, kao i socijalnih poremećaja tokom samo nekoliko nedelja (Wolf 2012, 108-9). Tokom prethodnog stoleća, pandemija se desila tri puta, te postoji snažna zabrinutost da novi virus gripa pandemijskog potencijala može da se proširi sa ozbiljnim posledicama (Ibid). Infektivne bolesti koje su, kako navode Braun i Inhorn, zahvatale populacije od drevnih do modernih vremena, oduzele su više života nego ratovi, neinfektivne bolesti i prirodni uzroci uzeti zajedno (Brown and Inhorn 1990, 89). Kao agensi prirodne selekcije, infektivne bolesti su odigrale značajnu ulogu u evoluciji ljudske vrste: one su bile glavni pokretač kulturne transformacije, s obzirom na to da su društva davala odgovore na socijalne, ekonomske, političke i psihološke poremećaje izazvane epidemijama (Ibid). Nedavna epidemija ebole koja je izbila u Africi, smatra se najozbiljnijim zdravstvenim vanrednim stanjem modernog doba, te predstavlja podsetnik društvenoj javnosti na postojanje epidemija širokog zaraznog okvira (Mandić 2016, 421). Nikada ranije u istoriji nije zabeleženo da je neki biološki patogen inficirao toliko veliki broj ljudi za tako kratko vreme, šireći se van geografskih okvira, čineći da ebola postane internacionalna pretnja.³

Filmski konstrukt zombija svakako nudi potporu ovakvim strepnjama, predstavljajući nam nepoznatu bolest sa apokaliptičnim posledicama, nešto što se može smatrati događajem koji potencijalno istrebljuje ljudsku vrstu. Pandemija prikazana u filmovima može se posmatrati kao neka vrsta zamišljene budućnosti supervirusa, kao

³ <http://www.who.int/mediacentre/news/ebola/26-september-2014/en/>

naredni stadijum razvoja infektivnih bolesti, a nastala apokalipsa kao konačno i definitivno društveno okruženje. Kako je već u radu navedeno, apokaliptizacija predstava o zaraznim bolestima i epidemijama jeste način na koji popularna kultura konstruiše i reprezentuje sopstvene predstave o istim: kroz jedan specifični narativni obrazac koji podrazumeva zombije kao osnovni subjekat i objekat epidemije.

S tim u vezi, smatram da su postojeće analize zombi fenomena nedorečene i nedovoljne, te da im nedostaje tačka gledišta koja se oslanja na sociokulturno-medicinsku perspektivu fenomena, odnosno na strah od pandemija, koji je itekako prisutan i otelovljen u zombiju (Ibid, 416). Osim funkcije razonode, popularna kultura svoje metaforičke narative upotrebljava i u svrhu isticanja postojećih društvenih problema, odnosno retorikom postapokalipse ukazuje na katastrofalne posledice do kojih bi moglo doći ukoliko društvena i državna infrastruktura zakažu pred određenim pretnjama i izazovima. U tom duhu, zanimljivo je i Svensenovo gledište, a to je da film, kao deo vizuelnih komunikacija, potpomaže tendenciju savremene kulture i društva da „potencijalne opasnosti predstavlja kao da su aktuelne opasnosti“ (Ilić 2012, 124), te nam u tom duhu popularna kultura predstavlja zombija kao metaforičko sredstvo kojim govorimo o opasnostima od oboljenja kao što su ebola, grip, besnilo, HIV i slično.

Od osamdesetih godina, uporedo sa promenama tendencija proučavanja tela u antropologiji, promenio se i pristup proučavanja koncepata zdravlja i bolesti, samim tim i medicine (Srđić Srebro 2009, 81). Medicinski sistemi i prakse počinju da se posmatraju kao specifični produkti određenih kulturnih, društvenih i istorijskih diskursa, a u obzir se uzimaju simboličke, društvene i kulturne konstrukcije bolesti i zdravlja (Ibid). Zamišljanje i predstavljanje epidemije kao nezaustavljive i konačne, bi se moglo smatrati simboličkom konstrukcijom zapadnog sveta, predstavljenog kroz apokaliptični jezik popularne kulture, čime nam se jasno ukazuje na pogubnost i štetnost pojedinih praksi današnjeg društva. Na taj način, film se u analizi upotrebljava kao specifična socijalna praksa, sa ciljem da se pronikne u ideološka značenja skrivena iza u njemu korišćenih metafora.

Verovanja i ponašanja koja se tiču bolesti i zdravlja su pre svega sociokulturno konstruisana jer ljudi interpretiraju stanja, simptome i bolesti u terminima kulturnih

vrednosti (Herselman 2007, 62). Bolest se koristi kao metafora kako bi se osudilo društvo koje je represivno, korumpirano i nepravedno, te se na taj način izražava briga za socijalni poredak (Sontag 1978, 72-3)⁴. Posmatrano iz navedene perspektive, bolesti bi trebalo da predstavljaju otelovljenje svega što je disfunkcionalno u društvenom sistemu u kom su te bolesti nastale, zastupljene i doživljene.

Zamišljajući zombija, zamišljamo društvo koje se putem popularne kulture predstavlja kao disfunkcionalno, te mu je potpuno uništenje – upravo putem uništenja ljudskosti koja to društvo sačinjava – donekle neizbežno. Bolest, kao refleksija tog društva, prikazana u ikonografiji hodajućih leševa i virusom zaraženih jedinki, na taj način predstavlja snažan moralni podstrek ka potencijalnoj promeni i upozorenje na postapokaliptičnost do koje neminovno može doći ukoliko se ne promene upravo oni diskursi koji to društvo čine disfunkcionalnim. Zombi i bolest koju u sebi nosi je upravo telo globalnog društva, otelovljenje haosa. Majra Vajs na sličan način objašnjava sidu i rak, navodeći da ove dve bolesti definišu drugačija tela kasnog kapitalizma: postmoderna tela, okružena naglom i zaraznom promenom (Weiss 1997, 469). Autorka takođe navodi da sida i rak obezbeđuju uslove za uništenje kulture (Ibid, 470). Pri metaforama i grafičkim prikazima, pacijenti ovih bolesti se predstavljaju kao otelovljenje haosa, zamišljeni u fragmentima, iskrivljeni, bezrodni i bez ikakvog okružujućeg konteksta (Ibid, 470), što je upravo i način na koji posmatramo zombije. S tim u vezi, metaforički se bolest u popularnoj kulturi, pre svega na filmu koristi da ukaže ne one strane društva koje su nepoželjne, nepogodne, represivne, na one strane kojima je potrebna promena, ili o kojima nam je potrebna edukacija.⁵

Atraktivnost ovakve vrste kinematografije počiva upravo na kombinaciji edukativne funkcije i senzacionalističke funkcije, a kako navodi Nensi Toms, jedan od

⁴ U Ilijadi i Odiseji, bolest se pojavljuje kao natprirodna kazna, demonska zaposednutost, ali i posledica prirodnih uzroka; ona može biti prosto data, ali i zaslužena što je, kako navodi Sontag, ideja koja je nametnuta i hrišćanstvom, gde je bolest moralizovana kroz odnos žrtve i oboljenja (Sontag 1978, 43). Tokom devetnaestog veka, ideja kazne za grešnike se preoblikovala u oličenje njihovog karaktera, proizvod volje, a kako piše Šopenhauer, volja sebe predstavlja kao organizovano telo, te ukoliko postoji prisustvo bolesti, to predstavlja znak da je i volja sama po sebi bolesna (Ibid).

⁵ Loren Behum navodi da se, recimo, mentalni bolesnici na filmu predstavljaju kao nasilni, opasni i nepredvidivi, lišeni socijalnih odnosa i mogućnosti socijalnog napretka, odnosno kao negativci (Beachum 2010, 5-6).

osnovnih razloga za prvobitno pominjanje bolesti u američkoj kinematografiji je pre svega senzacija, odnosno marketing s ciljem da se više ljudi privuče u bioskope (Tomes 2002, 647). Drugi razlog jeste dramatizacija socijalnih i političkih okolnosti u kojima se dešava sama radnja filma (Ibid), što je svakako i danas jedna od krucijalnih funkcija ne samo zombi filma, već popularne kulture uopšte. Na ovakav način se svakako postiže efekat koji Toms naziva “nacionalnom hipohondrijom” (Ibid, 648) koja za jednu od svojih uloga ima edukativnu i pripremnu pa i preventivnu ulogu u društvu, odnosno promenu u diskursu posmatranja bolesti⁶. Druga uloga je upravo hipohondrijske prirode, jer kako se navodi, nakon Hladnog rata i promenom političko-ekonomskih odnosa, porastom globalnih telekomunikacionih mreža, ali i razvojem medicinskih tehnologija, novi aspekti biološke stvarnosti su doveli do stvaranja anksioznosti, straha u situacijama kada strah od bolesti ne mora nužno da postoji, i ka postojanju ideje opasnih oboljenja, koja Žaklin Forč naziva “postmodernom kugom” (Ibid, 626). Upravo razvoj tehnologije dovodi do mogućnosti da putem satelitskih mreža, interneta, kamera i kablovske televizije imamo priliku da prisustvujemo svim ovim dešavanjima, čime se stvara panika i potreba za delovanjem sličnom onom viđenom u filmovima. Kako Toms navodi, u ovakvim okolnostima potrebno je ozbiljnije angažovanje u društvu koje Bek naziva “društvom rizika”, odnosno društvu koje je veoma svesno potencijalnog samouništenja putem nuklearnog rata, uništenja okruženja, pandemija ili smrtonosnih bolesti (Ibid, 625). Pod ovim se misli pre svega na angažovanje po pitanju kontrolisanja i zaustavljanja potencijalno pogubne situacije, društveno angažovanje i protok informacija i sredstava.

⁶ U duhu činjenice da se popularna kultura upotrebljava da istakne aktuelne društvene probleme, veoma je interesantno skrenuti pažnju na projekat Centra za kontrolu bolesti iz 2011. godine (Center for Disease Control - u daljem tekstu CDC), koji je iskoristio popularnost zombi fenomena i putem socijalnih mreža skrenuo pažnju na opasnosti koje sa sobom nose zarazna oboljenja. Ideja projekta je bila da se građani Amerike pripreme za prirodne katastrofe i ostale vanredne situacije, za šta u prošlosti nije vladalo veliko interesovanje. Kampanja je za kratak vremenski period pronašla put do mnogobrojnih građana, što je pomoglo CDC-u pri razvoju strategija i taktika za kontrolisanje vanrednih situacija. Doktor Ali S. Kan, jedan od direktora CDC-a i pokretač programa je govorio na Njujorškoj konvenciji stripova, gde je istakao da su zombiji upravo zbog svoje popularnosti veoma dobar način da se ljudi pripreme za potencijalne vanredne situacije i da se govori o javnom zdravlju. U ovom slučaju, zombiji su poslužili kao veoma snažno sredstvo edukacije društva o заразnim bolestima, što je uostalom i jedan od osnovnih ciljeva ovog rada.

Tekst o projektu CDC-a je dostupan na sledećem linku:

<http://cssc.uscannenberg.org/wp-content/uploads/2013/10/v2art3.pdf>

Kako je već navedeno, osnovni predmet istraživanja je konstruisanje bolesti i epidemija u popularnoj kulturi, pri čemu se zombi koristi kao osnovni subjekat, ali istovremeno i objekat reprezentacije. Fenomen zombija se u radu može posmatrati i kao tehnički termin koji će biti upotrebljavan kao osnovno polazište pri analizi. Gonsalo, analizirajući Romerove filmove, koncipira zombijevsku filozofiju i autorizuje zombija kao pojam, odnosno metaforu pomoću koje možemo shvatiti naše medijalizovano okruženje (Gonsalo 2012, 14). On u zombijima prepoznaje društvene prenaplašenosti i opčinjenosti, te zombija upotrebljava kao povod da govori o društvenim aktuelnostima. Buduća disertacija će zombija konceptualizovati na sličan način, posmatrajući ga kao metaforički termin, odnosno kao konstrukt popularne kulture kojim se može govoriti o određenim društvenim diskursima: o gubitku identiteta, strahu od smrti, zaraznih bolesti i širenja epidemija. Zombi je, dakle, svojevrsan koncept koji metaforički upotrebljavamo kako bismo govorili o diskursima vlastite kulture. Kako Gonsalo navodi, zombi kao koncept gradi jedan tekstualni aparat i iznova uspostavlja koordinate naše stvarnosti (Gonsalo 2012, 184). Kao takav, on sa sobom povlači sve i služi kao šupljina za strukturu značenja aktuelnog sveta, nulti znak, tačka iz koje sistem iznova počinje i iznova se promišlja, tačka iz koje nam svaki prostor može poslužiti kao poreklo širenja (Ibid, 185).

Cilj rada nije da se ukaže na istorijsko-kulturni razvoj žanra, niti na položaj zombija u razvoju kinematografije, već da se analizira jedan specifični način predstavljanja određenih društvenih problema, putem metaforičkog narativa koji upotrebljavamo u svrhu kritike društva koje je taj narativ stvorilo. U tom smislu, zombi je samo kulturni artefakt, mitsko oruđe pomoću kojeg se stvara određeni efekat značenja (Gonsalo 2012, 183), svojevrsna metafora metafore, koju upotrebljavamo da govorimo o problemima o kojima nam je neugodno da govorimo na uobičajen način.

Teorijsko metodološki okvir

U ovom delu rada biće ukazano na antropološko proučavanje filma i popularne kulture, kao i na dosadašnje pravce proučavanja zombi fenomena u društvenim naukama. Pored toga, biće predstavljeni metodološki postupci putem kojih se sistematizuje i analizira građa: Kaveltijev princip formule kao okvir sistematizacije građe, strukturalna i medicinska antropologija, kao i socijalna epidemiologija kao početni analitički okviri.

Antropološko proučavanje popularne kulture i filma

Paudermeijker je među prvima usmerila pažnju na proučavanje filma⁷ kao medija koji otkriva osobine društva u kom je nastao, pomoću kog možemo razumeti to društvo. Rana antropološka analiza filma se odnosila pre svega na funkcije filma, pod pretpostavkom da filmovi reflektuju određene kulturne vrednosti (Powdermaker 1947, 80). Film se posmatra funkcionalno i istorijski, dakle, analiza se sastoji iz analize samog filma, njegovog uticaja na publiku, okolnosti pod kojima je film nastao (Ibid, 81). Paudermeijker prepoznaje nekoliko funkcija filmova: oni su način masovnih komunikacija, zabava i forma umetničkog govorenja priče, sa skrivenim obrazovnim i psihološkim porukama (Ibid).

Turnerova studija *Film as social practice* predstavlja teorijsko polazište pri analizi filma, i ukazuje na njegovu produkciju i upotrebu: uživanje u filmovima, ali i na značenja filma, jer je postalo opšte prihvaćeno da je film prestao da se posmatra samo kao estetski objekat i izvor zabave (Turner 1999, 2-3). On ističe da su socijalna značenja i načini života, kao i sistemi vrednosti, generisani kroz forme poput televizije, sporta, filma, stripova, muzike i mode, putem kojih se stvaraju značenja koja su od kulturološke važnosti (Ibid, 48). Tu vrstu ciljano eklektične metodologije korišću u disertaciji kao uzor.

Proučavanjem popularne kulture u domaćoj antropologiji se pre svega bavio Bojan Žikić, koji smatra da se za popularnu kulturu može reći da predstavlja globalnu kulturu savremenog sveta (Žikić 2012, 331). Njena uloga je da razvija, predstavlja i širi sisteme vrednosti koji se pojavljuju u određenim sociokulturnim lokalnostima, a koji bivaju tumačeni u različitim drugim lokalnostima, te napokon globalno (Ibid, 332). Nju dakle treba posmatrati kao medij, kao posrednika uobličavanja kulturnih stavova u određenom fenomenu, zbog čega se može reći da ima funkciju nadkulturnog kognitivističkog oruđa (Ibid, 333). Žikić ističe da predmet proučavanja u antropologiji

⁷ Studija *Hollywood: The Dream Factory*.

nisu artefakti ili predstave sami po sebi nego komunikacija koja se njima ostvaruje, dakle zanimaju nas njihova značenja u određenoj kulturi i smisao upotrebe (Žikić 2010, 21). Optimalan način za bavljenjem umetnošću iz antropološke perspektive jeste usredsređivanje na komunikaciju koja se ostvaruje njome, te se insistira na percepciji komuniciranog dela, uglavnom od strane društvene grupe najčešće determinisane socijalnim kontekstom (Ibid, 22).

Antonijević u tekstu *Sanjaju li klonovi ljubav? Predstave o klonovima u popularnoj kulturi* analizira fenomen reproduktivnog kloniranja ljudskih bića predstavljen u filmskoj industriji, upotrebom Kaveltijevog principa formule, odnosno analizirajući žanr o klonovima kao *socijalnu melodramu*: nju karakteriše sinteza melodramskog obrasca koji teži emotivnoj i moralnoj satisfakciji udružene s razradom neke aktuelne društvene situacije povezane s nekim bitnim socijalnim ili istorijskim fenomenom, u ovom slučaju kloniranjem i biotehnologijama (Antonijević 2012, 368). Autorka primenom elemenata ove formule (situacija, obrazac akcije, likovi i okolnosti) na kinematografiju o kloniranju, kritički razmatra društveno okruženje, te ukazuje na društvene i moralne probleme, strahove i nelagodnosti pri susretu sa klonovima.

Doktorska disertacija Banić Grubišić *Socijalne antiutopije u anglosaksonskoj filmskoj produkciji od sredine xx veka* se takođe oslanja na Kaveltijev princip, na primeru filmova sa postapokaliptičnim narativom. Ispitivanjem filmova na temu apokalipse u odnosu na društveni i kulturni kontekst u kom su filmovi nastali, autorka ističe da nam antropološka analiza pomenutih proizvoda popularne kulture može reći o društvu, odnosno kulturi koja ih je proizvela, o imaginaciji epohe i sociokulturnim i ideološkim promenama koje su se dešavale tokom druge polovine XX veka, i da time potkrepi stav po kome komercijalni dugometražni filmovi, kao oblik prezentacije kulturnih i ideoloških koncepata, predstavljaju relevantno polje antropološkog interesovanja (Banić Grubišić 2014, 2).

Antropološko proučavanje fenomena zombija

Raširenost ovog fenomena u popularnoj kulturi je dovela do toga da zombi postane predmet analize mnogobrojnih društvenih disciplina. Radovi sa kojima sam se do

sada susretala zombija pre svega posmatraju kroz prizmu društvene kritike, odnosno kao metaforu kapitalizma i konzumerizma, međutim postoje i radovi koji se bave samo istorijskim, odnosno filmskim razvojem zombija, bez zauzimanja ideološke pozicije. Antropološki pristup zombijima se često odnosi i na vudu zombija kao proizvod haićanskog kulturnog diskursa, ili kao posmatranja zombija kao kritike društva u kom su filmovi nastali, a veoma je prisutan i pristup iz filozofske ili sociološke perspektive. Metafora bolesti i telesnost zombija su teme kojih se autori radova o zombijima ponekad dotiču, ali ih ostavljaju nerazrađene, te na osnovu pregleda literature smatram da tu postoji praznina koju je neophodno popuniti kako bi zombi kao fenomen popularne kulture bio u potpunosti dekonstruisan. U sledećim redovima navešću ukratko samo nekoliko studija koje smatram najznačajnijim za (svoje) dosadašnje istraživanje ovog fenomena.

Antropološko-filozofska studija Fernandez Gonsala *Filozofija zombija* se zasniva na analizi filmova Džordža A. Romera, i kako sam autor ističe, predstavlja pokušaj da se koncipira zombijevska filozofija, odnosno da se zombi autorizuje kao metafora pomoću koje se može shvatiti naše društveno okruženje (Gonsalo 2012, 14). Gonsalo Romerove filmove analizira kao metaforičke studije slučaja, sa idejom da pruži kritiku kapitalističkog društva, opsednutog telesnim idealima, konzumerizmom, zavisnog od masovnih medija i interneta. *Filozofija zombija* bi se mogla smatrati nekom vrstom udžbenika za istraživanje zombija, gde svaka izneta ideja predstavlja istraživačku temu za sebe, stoga je ovaj autor dao veoma značajan doprinos svakom budućem istraživanju zombija, odnosno postavio čvrste osnove za dalju dekonstrukciju fenomena, ali i objedinio i detaljno analizirao teme o kojima su drugi autori govorili pre njega.

U sličnom duhu je i doktorska disertacija iz oblasti filozofije *American zombie gothic The Rise and Fall (and Rise) of the Walking Dead in Popular Culture* (Bishop 2010). Bišop uspeva ne samo da pruži pregled razvoja zombi kinematografije, počevši od vudu zombija, preko Romera, do njegovih naslednika, već i da teorijski i analitički pristupi ovom fenomenu, kako bi istakao društvene i kulturne probleme čija je zombi metafora.

Laudermilkov članak *Eating „Dawn“ in the Dark* analizira drugi Romerov film⁸, zasnovan na sličnim gledištima kao i Gonsalo: zombiju kao metafori konzumerizma. Autor navodi da nam je simbol tog konzumerizma, tržišni centar, predstavljen kao mesto jeftinih, materijalnih vrednosti i da nudi lažnu bezbednost konzumerskog društva (Laudermilk 2003, 84). Stavljajući čudovišta u kontekst ekonomije, autor naglašava potrebu za stalnim konzumiranjem, čime se zombi ne razlikuje od kapitalističkog potrošača (Ibid, 88-89), i da je esencija kapitalizma zombificiranje građana u potrošače (Ibid, 96).

Autori Veb i Birnand u tekstu *Some Kind of Virus: The Zombie as Body and as Trope* nas upoznaju sa strašću zombija da konzumiraju. Ovi autori se ponovo poput Gonsala dotiču kapitalizma, ističući istu misao: da je kapitalizam sveobuhvatan i da zavisi isključivo od potrošnje, te na sličan način kao zombi infekcija teži ka širenju (Webb and Byrnannd 2008, 91). Autori tvrde, pozivajući se na Marksa i Engelsa, da je prva premisa ljudskog postojanja zadovoljenje potreba, te da ukoliko ne zadovoljimo osnovnu glad ne možemo da živimo niti da stvaramo istoriju (Ibid, 89), čime se donekle daje objašnjenje jedine funkcije zombija, međutim, oni ne stvaraju ništa materijalno i sa njima se sva zasniva i završava samo na gladi (Ibid).

Autorke Lauro i Embri u svom tekstu *A zombie manifesto: The Nonhuman Condition in the Era of Advanced Capitalism* posmatraju ukratko razvojni put zombija: od vudu zombija, preko zombija modernog filma, do zombija koji prema njima još uvek ne postoji: posthumne smrti subjekta (Embry and Lauro 2008, 87). Prema njima, zombi predstavlja osnovni strah gubitka sopstva, gubljenja svesti pa je intrigantan zbog predviđanja o tome šta budućnost nosi i šta ima da kaže o ljudskim iskustvima (Ibid, 89-90). Istovremeno pozicionirajući zombija kao roba i pobunu, simboličku dualnost između života i smrti, autorke smatraju da nam zombi prikazuje upravo ono šta jesmo, neraskidivo povezani sa svojom telesnošću, ali i ono što nismo: čoveka koji nadživljava svoju smrt (Ibid, 90), te nam je zombi predstavljen kao analogija „monstruozne“ budućnosti (Ibid, 95).

⁸ *Dawn of the Dead* (1978)

Sistematizacija građe i metode analize narativa

Osnovni analitički pristup koji ću koristiti u ovoj disertaciji preuzeću iz oblasti strukturalizma, socijalne epidemiologije i medicinske antropologije, kako bih pokazala na koje načine se filmske metafore upotrebljavaju da govore o određenim problemima današnjice. Popularna kultura u tom smislu predstavlja korpus građe, a određene narativne celine filmova se posmatraju kao studije slučaja koji će biti sistematizovane i analizirane putem teorijskih stanovišta navedenih disciplina. Analiza narativa se upotrebljava da ukaže na načine na koje se određeni sadržaji predstavljaju, odnosno na načine na koje se filmskim metaforama komuniciraju određena značenja na konotativnom nivou.

Prikupljanje građe podrazumeva analitičko gledanje filmova, gde se za analitički materijal uzimaju samo oni narativi koji u sebi sadrže osnovnu problematiku istraživanja: predstave o bolestima, načine širenja i posledice pandemije i slično. Društveni sistemi kao takvi će takođe biti analizirani u svetlu navedenih predstava, odnosno ispitivaće se njihova uloga pri nastajanju i širenju bolesti. Korpus građe obuhvata nekoliko desetina filmova u kojima se mogu prepoznati istraživačke problematike, te su stoga i odabrani. Jasno je da se ne mogu svi društveni problemi prepoznati u svakom filmu, te s tim u vezi, predložena filmografija predstavlja jedan širi okvir narativnog materijala koji dolazi u obzir za analizu.

Sistematizacija građe, odnosno klasifikovanje narativa će biti izvršeno putem Kaveltijevog metoda formulativnosti žanra. Kavelti smatra da je formula konvencionalni sistem za strukturisanje kulturnih produkata, odnosno kombinacija specifičnih kulturnih konvencija sa malo univerzalnijom formom priče i slična je tradicionalnom književnom konceptu žanra⁹ (Cawelti 1976, 6). Kaveltijeve kategorije se mogu primeniti i na narativ filmova o zombijima, iako se ovaj autor nije bavio ovom vrstom kinematografije¹⁰. Kako bi najbolje opisao formulativnost žanra, Kavelti ukazuje na četiri kategorije putem kojih

⁹ Turner žanr definiše kao način kojim razlikujemo tipove filmskih narativa. Žanr se u studijama filma koristi kao termin koji označava sistem kodova, konvencija i vizuelnih stilova koji omogućavaju publici da brzo odredi o kom tipu narativa je reč (Turner 1999, 97).

¹⁰ Kavelti je formulu primenio na žanrove avanture, romanse i misterije (Cawelti 1976).

ću sistematizovati građu: osnovnu situaciju, zaplet i akciju, okruženje i okolnosti i, aktere i karaktere (Ibid, 80-98).

Za osnovnu situaciju možemo smatrati iznenadnu pojavu zombija, odnosno nepoznate bolesti, koja naglo izmešta svakodnevicu. Zaplet i akcija podrazumevaju mere suočavanja i uloge društvenih grupa i institucija sa novonastalom situacijom. Kategorija aktera i karaktera će se odnositi na zombije, dok će pod okruženjem i okolnostima biti ukazano na diskurse i posledice epidemije, kao i njen sveopšti uticaj na društveno okruženje. Dakle, navedene podele će biti formulisane u narativne celine, odnosno putem sistema konvencija¹¹ biće izdvojeni narativi koji se najčešće upotrebljavaju u ovom žanru, koji će potom biti analizirani.

Imajući u vidu da analiza zombi fenomena zahteva promišljanje i dekonstrukciju dubinskih značenja različitih metafora i „čitanje ispod površine“, neki od osnovnih metodoloških postupaka dolaze iz oblasti strukturalizma. Bart navodi da je strukturalizam delatnost, odnosno pravilan sled izvesnog broja mentalnih radnji (Bart 1971, 182). Svaka strukturalistička delatnost ima za cilj da rekonstruiše nekakav „objekat“ tako da putem rekonstrukcije izrazi pravila funkcionisanja tog objekta (Ibid). Dakle, struktura je u stvari simulakrum objekta, ali usmeren i zainteresovan simulakrum, jer pretvoreni objekat obelodanjuje nešto što je u prirodnom bilo nevidljivo, ili nerazbirljivo. Strukturalista rasklapa stvarnost, zatim je ponovo sklapa i u tom trenutku, između dve strukturalističke delatnosti stvara se nešto novo, što je opšta smislenost: simulakrum je intelekt dodat predmetu, a to dodavanje ima antropološku vrednost (Ibid, 182 -3). U strukturalizmu, stvaranje ili mišljenje ne predstavlja izvorni utisak o svetu već pravo stvaranje sveta liči na prvi ne kako bi ovaj bio preslikan, već da bi bio osmišljen. Zbog toga se može reći da je strukturalizam podražavalačka delatnost, i upravo stoga nema tehničke razlike između naučnog strukturalizma i književnosti, ili uopšte umetnosti (Ibid, 183).

Strukturalno, predstave o zombijima se prvenstveno mogu tumačiti na nivou Bartovih sistema denotacije i konotacije. Denotacija se odnosi na deskriptivan, tj. osnovni

¹¹ Konvencije su prema Kaveltiju elementi koji su poznati i kreatoru i publici: oni sadrže narative poput omiljenog zapleta, stereotipnih likova, prihvaćenih ideala, poznatih metafora (Cawelti 2001, 384-385). Sa druge strane se nalaze invencije, koje su upravo ono što žanr čini zanimljivim, tj elementi koje je kreator jedinstveno osmislio (Ibid).

nivo značenja koji je prepoznatljiv svakom pripadniku određene kulture, što bi se moglo nazvati bukvalnim značenjem (Đorđević 2009, 84). Denotacija se u ovom smislu povezuje sa Kaveltijevim kategorijama podele žanrovskih narativa, kako bi se definisale osnovne predstave specifične zombijske apokalipse i ukazalo na načine na koje popularna kultura vidi i prezentuje zarazne bolesti. S druge strane, na nivou konotacije, značenja se stvaraju tako što se povezuju sa širim kulturnim konceptima - znacima, kao što su verovanja, sistemi mišljenja i znanja, ideologije (Ibid). Na tom nivou značenje se rađa na osnovu povezivanja prvostepenih znakova sa drugim značenjima u koja su učitani različiti kulturni kodovi (Ibid). Konotacija znači otvorenost ka svetu i stvaranje veze između neutralnog jezičkog strukturalnog koda i „sveta života“ (Ibid). S tim u vezi, zombi je pojam koji na denotativnom nivou označava jednu širu društvenu sliku proisteklu iz diskursa zapadne kulture koja će u radu biti dekonstruisana i povezana sa društvenim praksama modernog društva.

Analitički pristup dolazi i iz oblasti medicinske antropologije, kritičke medicinske antropologije i socijalne epidemiologije. Medicinska antropologija se može definisati kao oblast antropološkog istraživanja koja proučava faktore koji izazivaju, održavaju ili doprinose bolesti ili oboljenju, kao i strategije i prakse koje različita ljudska društva razvijaju kako bi odgovorila na bolest ili oboljenje (Bhasin 2007, 2). Primenom antropoloških teorija i teorija iz drugih društvenih nauka, medicinska antropologija posmatra kulturološko shvatanja tela, zdravlja i bolesti (Ibid).

Epidemiologija je nauka o rasprostranjenosti i učestalosti različitih bolesti, odnosno poremećaja zdravstvenog stanja, sa ciljem promovisanja zdravlja i prevencije i kontrole zdravstvenih problema. Osnovni fokus epidemiologije je efekat koji bolest ostavlja na populaciju, pre nego na individue (Kebede 2004, 2). Socijalna epidemiologija se bavi lokalnim načinima predstavljanja bolesti: osnovni zadatak je dakle identifikacija i analiza validnih prezentacija i određivanje kako su one distribuirane i interpretirane (Weiss 2001, 16). S tim u vezi, socijalna epidemiologija čini adekvatno teorijsko zaleđe za analizu upravo kulturnog zamišljanja epidemija.

Teorije medicinske antropologije i socijalne epidemiologije će u analizi pre svega ponuditi definicije koncepta bolesti i zdravlja, ukazati na društveno shvatanje bolesti i

epidemija, poslužiti da ukažu na društvene načine suočavanja sa epidemijama u stvarnom svetu, kako bi se ukazalo na paralele u filmskim metaforama, odnosno pri koncipiranju zombijevske antropologije koja epidemiju posmatra kao socijalno okruženje, zombije kao istovremeno uzrok i posledicu i koja proučava odgovore i ulogu društvenih grupa. Na taj način će jasno biti razdvojene stvarne društvene prakse od onih prikazanih u filmovima, te će se prepoznati određene paralele, odnosno prakse koje je popularna kultura modifikovane predstavila na sopstveni način.

Za neke ljude zdravlje u opštem smislu predstavlja dobar osećaj, dok za neke druge podrazumeva očekivanja da neće biti bolesni ili da mogu brzo da se oporave (Winkelman 2009, 15). Svetska zdravstvena organizacija je definisala zdravlje kao kompletno fizičko, mentalno i socijalno blagostanje i sposobnost da se produktivno funkcioniše prilikom promene okolnosti (Ibid). Kritička medicinska antropologija zastupa perspektive o zdravlju koje naglašavaju značaj pristupa resursima (materijalnim i nematerijalnim) neophodnim za održavanje života na višem nivou satisfakcije; zdravlje se analizira iz perspektive socijalnih faktora koji utiču na distribuciju zdravstvenih resursa (Ibid, 16). Sa druge strane se nalazi bolest, koja predstavlja neželjena zdravstvena stanja koja mogu da kompromituju blagostanje (Ibid, 36). Bolest se u ovom pristupu posmatra istovremeno kao socijalna i biološka, a kritička analiza otkriva veze između socijalnih i bioloških korena bolesti (Witeska-Młynarczyk 2015, 386). Zombijevska bolest se pre svega može svrstati pod kategoriju infektivnih bolesti. Infektivne bolesti su one bolesti koje su izazvane zaraznim ili toksičnim agensom koji ulazi u tkivo domaćina (Kebede 2004, 20). Zarazne bolesti su dakle, posledica infekcije i imaju otvoren lanac širenja, te upravo one dovode do epidemije. S tim u vezi, bolesti na koje će biti ukazano prilikom analize i kojima će biti pronađen pandan u zombifikaciji su upravo infektivne bolesti (AIDS, grip, ebola i slično).

Analiza treba da pokaže načine na koje epidemija zombija dekonstruiše postojeće društvene obrasce, uvodi nova pravila društvenog funkcionisanja i ponašanja, te na kraju, dovodi do apokaliptičnih okolnosti. Termin epidemija, odnosno pandemija, osim što neminovno ukazuje na posmatranje raširene zombijevske zaraze, se na neki način upotrebljava umesto termina apokalipsa, s obzirom na to da ne mora svaki zombi film

nužno biti apokaliptičan ili postapokaliptičan¹². Razlika između epidemije i pandemije je ta što se epidemija odnosi na učestalu pojavu određene bolesti na određenom području u kratkom vremenskom periodu, dok pandemija pretpostavlja naglo širenje zaraze preko velikih područja: regija, država, kontinenta. U zavisnosti od filmskog narativa, zombijevska bolest može biti jedno ili drugo, ali smatram termin pandemija nešto adekvatnijim, s obzirom na to da je zombifikacija iznenadna, teško zaustavljiva i, uzevši u obzir širi filmski narativ, globalna. S tim u vezi termini pandemija i epidemija se u radu posmatraju kao metaforičko društveno okruženje, kao simbolička medicinska forma, odnosno okolnosti, a ne samo kao stadijumi raširenosti zaraznih bolesti.

U središtu pandemije se nalazi zombi, istovremeno kao glavni akter, vrsta postmoderne kuge, ali i kao početna okolnost koja je dovela do promene. Walker ističe da kritička medicinska antropologija telo posmatra kao pasivni, socijalno konstruisani organizam, čija veza sa okruženjem je aspekt socijalnih odnosa (Walker 1998, 78). Okruženje se pre posmatra kao socijalno nego fizičko (Ibid), te s tim u vezi, zombi će se istovremeno proučavati kao biološka datost, ali i kao metafora kulturnih obrazaca, kao neka vrsta objekata smeštenih u zaraženi svet, ali i kao sam svet. Bart navodi da se u strukturalnoj analizi objekat koji se predstavlja već nalazi u svetu kao sastavljen, međutim, strukturalizam ga ponovo rastavlja i sastavlja kako bi se pojavile funkcije (Bart 1971, 184). Funkcije zombijevskog jezika tek treba da budu otkrivene, ali već je primetno da je u pitanju neka vrsta upozorenja na opasnost određenih društvenih praksi.

Polazne istraživačke hipoteze

Zombi je izmišljeni popkulturni proizvod koji se upotrebljava kao sredstvo metaforičkog predstavljanja određenih društvenih diskursa i nudi metaforičko viđenje stvarnosti;

Popularna kultura upotrebom fenomena zombija konstruiše i reprezentuje predstave o društvenim problemima savremenog društva;

¹² Međutim, posmatrano u širem smislu, zombi narativ jeste apokaliptičan.

Apokaliptizacijom epidemije, odnosno konstruisanjem zamišljenog supervirusa kao nezaustavljivog i sveobuhvatnog, popularna kultura nudi predstave o bolestima i epidemijama, upotrebljavajući zombija kao sredstvo zamišljanja navedenih predstava;

Epidemija zombija se zamišlja i predstavlja kao poslednji stadijum u razvoju infektivnih bolesti koji dekonstruiše i razara postojeće društvene obrasce, dovodi do sloma društvenih sistema, a potom i do apokaliptičnih posledica;

Doprinos i očekivani rezultati

Dosadašnja antropološka istraživanja aktuelnih društvenih diskursa koja za svoj predmet istraživanja uzimaju popularni film, odnosno narativ zombija, se prvenstveno usmeravaju na analize koje zombijima pristupaju kao metaforama kapitalizma, konzumerizma, otuđenja i slično. Filmovi se analiziraju kroz prizmu određenih sociokulturnih diskursa u kojima su nastali i u kojima su distribuirani i kao proizvod konzumirani, te kao takvi predstavljaju upravo i kritiku samih tih diskursa i okruženja (v. Bishop 2010, Gonsalo 2012, Steiger 2010). Pored već navedenih akademskih pristupa, smatram da je moguć još jedan pravac proučavanja koji za svoj osnovni metaforički subjekat uzima upravo rasprostranjeni fenomen zombija. Moje stanovište proističe pre svega iz činjenice da se na osnovu pregleda literature uočava nedostatak proučavanja određenih diskursa na koje bi zombi fenomen mogao da ukaže, što se upravo odnosi na samo proučavanje zombifikacije, odnosno zombi zaraze i epidemije, a potom i socijalne apokalipse koja nastupa kao posledica epidemije širokog opsega. U svom dosadašnjem proučavanju fenomena zombija nisam se susrela sa studijom koja na sveobuhvatan, sistematizovan način analizira metafore na koje nameravam da ukažem i da ih analiziram u svojoj disertaciji, odnosno koja bi analizirala medicinske diskurse oličene u zombiju. S tim u vezi smatram da istraživanje koje sprovodim doprinosi jednoj potpunijoj dekonstrukciji fenomena zombija, sa ciljem da se pronikne u mnogobrojne metafore otelovljene u samom zombiju.

Osnovni doprinos, pored dekonstruisanja načina na koje popularna kultura govori o epidemijama, a samim tim i neke vrste edukacije o infektivnim oboljenjima, biće i formiranje jedne opšte antropologije zombija, koja, udružena sa prethodnim

istraživanjima fenomena doprinosi širem shvatanju popkulturnih narativa. Imajući u vidu značaj koji popularna kultura i njene tvorevine zauzimaju u kulturnim diskursima modernog društva, smatram da su antropološka čitanja popkulturnog sadržaja adekvatan način da se sa tim diskursima i upoznamo. S tim u vezi, zombi je kao analitički subjekat važan ne samo u smislu što dekonstruiše postojeće obrasce i nudi odgovore na goruća društvena pitanja, već i zato što uspeva da pronikne u dublje strukture vlastitog društva, o kojima u drugačijem slučaju ne bismo razmišljali baš na ovakav način. Od rada se dakle očekuje da, ne samo ukaže na određena značenja skrivena iza metaforičkog govorenja, već i da predstavi medicinske diskurse zapadne kulture viđene kroz objektiv popularne kulture, da ukaže na potencijalne probleme i rešenja koje nam popularna kultura nudi. Imajući u vidu da su predstave o bolestima i epidemijama osnovni istraživački problem, svrha rada je i bliže upoznavanje sa postojećim medicinskim problemima, predstavljeno istovremeno kroz prizmu popularne kulture, ali i kroz naučna stanovišta medicinske antropologije i socijalne epidemiologije.

Predlog strukture rada:

I Uvod:

1.1 Predmet i cilj istraživanja

II Teorijsko-metodološki okvir

2.1 Antropološka analiza filma

2.2 Proučavanje zombi kinematografije: antropološka perspektiva o zombiju i dosadašnji pravci proučavanja

2.3 Osnovne karakteristike formulativnosti žanra i razvoj žanra u istorijsko-društvenoj perspektivi

2.4 Sistematizacija građe – narativi o zombijima

2.5 Teorijsko-metodološki koncepti i objašnjenje analitičkih pojmova

III Konceptualizacija oboljenja kroz prizmu medicinske antropologije

3.1 Antropologija bolesi i zdravlja

3.1.1 Teorijska određenja koncepata bolesi i zdravlja

3.1.2 Primena koncepata bolesi i zdravlja na narativ o zombijima

3.2 Antropološka i istorijska proučavanja virusa i zaraznih oboljenja

3.3 Delovanje i uloga virusa pri konceptualizaciji zombi zaraze

3.4 Individualizacija bolesi: biološka i socijalna pozicija zaraženog subjekta

IV Imaginacija i apokaliptizacija epidemije: predstave o (postojećim) bolestima u popularnoj kulturi

4.1 Društveno-istorijski diskursi zaraznih bolesi i epidemija

4.2 Antropološki diskurs proučavanja zaraznih bolesi i epidemija

4.3 Apokaliptizovane epidemije: popkulturne predstave o заразnim bolestima

4.3.1 Ebola

4.3.2 AIDS

4.3.3. Grip

4.3.4 Španska groznica

4.3.5 Kuga

4.3.6 Besnilo

V Postapokaliptizacija epidemije: posledice epidemije, lokalne i globalne predstave o bolesi

5.1 Globalni karakter zaraze i uloga društvenih struktura pri kontrolisanju mreže širenja epidemije

5.2 Društveni konteksti epidemije na primeru američke kinematografije i njihov globalni uticaj

5.3 Uticaj epidemije na društvena okruženja: predstave o bolestima u lokalnim sredinama - primeri iz evropske kinematografije

5.4 Uloga i značaj narativa o zombijima u metaforičkom predstavljanju bolesti i epidemija

5.6 Analiza mitskih i ideoloških predstava skrivenih iza metafora o zombijima

VI Završna razmatranja

Predložena literatura:

Aho, James and Kevin Aho (eds.) 2008. *Body matters: A phenomenology of Sickness, Disease, and Illness*. Plymouth: Lexington Books.

Antonijević, D. 2012. Sanjaju li klonovi ljubav? Predstave o klonovima u popularnoj kulturi. *Etnoantropološki problemi* 7 (2): 359-380.

Arendt, Hannah. 1958. *The Human Condition*. Chicago: The University of Chicago Press.

Armelagos, J. George, Thomas Leatherman and M.Y. Ryan. 1990. Evolution of infectious Disease: A Biocultural Analysis of AIDS. *American Journal of Human Biology* 2: 353-363.

Armelagos, G. J, R. Barrett, C.W. Kuzawa and T. McDade. 1998. Emerging and re-emerging infectious diseases: The Third Epidemiologic Transition. *Annu. Rev. Anthropol.* 27: 247-71.

Arpad, J. Joseph. 1975. Between Folklore and Literature: Popular Culture as Anomaly. *The Journal of Popular Culture* 9 (2): 403-422.

Bailey, Andrew. 2006. Zombies, Epiphenomenalism, and Physicalist Theories of Consciousness. *Canadian Journal of Philosophy* 36 (4): 481-510.

Banić Grubišić, Ana. 2013. Antropološki pristup medijima - kratak pregled (sa posebnim osvrtom na igrani film). *Antropologija* 13 (2): 135-155.

Banić Grubišić, Ana. 2013. Kulturno nasleđe u postapokaliptičnim vizijama budućnosti. *Etnološko-antropološke sveske* 21 (10): 101-114.

Banić Grubišić, Ana. 2014. *Socijalne antiutopije u Anglosaksonskoj filmskoj produkciji od sredine 20. veka*. Doktorska disertacija. Univerzitet u Beogradu – Filozofski fakultet.

Barber, P. 1988. *Vampires Burial and Death: Folklore and Reality*. London: Yale University Press.

Barker, K. Kristin and Peter Conrad. 2010. The Social Construction of Illness: Key Insights and Policy Implications. *Journal of Health and Social Behavior* 51: 67-79.

Bart, Rolan. 1971. *Književnost, mitologija, semiologija*. Beograd: Nolit.

Barthes, Roland and Lionel Duisit. 1975. An Introduction to the Structural Analysis of Narrative. *New Literary History* 6 (2): 237-272.

Bartlett, Andrew. 2008. Keeping the Monster at a Distance: Artificial Humanity and Victimary Otherness. *Anthropoetics* 13 (3).

Beachum, Lauren. 2010. *The Psychopathology of Cinema: How Mental Illness and Psychotherapy are Portrayed in Film*. Dostupno na: <https://core.ac.uk/download/files/261/10683817.pdf>

Behuniak M. Susan. 2011. The living dead? The construction of people with Alzheimer's disease as zombies. *Ageing & Society* 31: 70-92.

Bhasin, Veena. 2007. Medical Anthropology: A Review. *Ethno-Med* 1 (1): 1-20.

Biehl, Joao, Byron Good and Arthur Kleinman (eds.) 2007. *Subjectivity: Ethnographic Investigations*. Los Angeles: University of California Press.

Bishop, K.W. 2010. *American zombie gothic The Rise and Fall (and Rise) of the Walking Dead in Popular Culture*. Jefferson: McFarland & Company, Inc. Publishers.

Bostrom, Nik i Ćirković, Milan (ur.) 2011. *Rizici globalnih katastrofa*. Smederevo: Heliks.

Brooks Creagh, Anna. 2015. *American Zombielore: Voodoo, Cinema, and the Undeath of Race*. PhD diss. University of California.

Brown, J. P. and C. M. Inhorn. 1990. The Anthropology of Infectious Disease. *Annu. Rev. Anthropol.* 19: 89-117.

Bruks, Maks. 2009. *Priručnik za odbranu i zaštitu od zombija*. Beograd: Paladin.

Burcar, Jillian, Elizabeth Nelson and Hannah Priest (eds.) 2010. *Creating Humanity, Discovering Monstrosity: Myths and Metaphors of Enduring Evil*. Oxford: Inter-Disciplinary Press.

Byrnard, S. and J. Webb. 2008. Some Kind of Virus: The Zombie as Body and as Trope. *SAGE Publications* 14 (2): 83-98.

Carroll, Noel. 1981. Nightmare and the Horror Film: The Symbolic Biology of Fantastic Beings. *Film Quarterly* 34 (3): 16-25.

Carroll, Noël. 1990. *The philosophy of horror*. New York: Routledge.

Carucci, Laurence Marshall. 1993. Medical Magic and Medicinal Cure: Manipulating Meanings with Ease of Disease. *Cultural Anthropology* 8 (2): 157-168.

Cawelti, J. G. 1976. *Adventure, Mystery, and Romance. Formula Stories as Art and Popular Culture*. Chicago: The University of Chicago Press.

Cawelti, J. G. 2001. „The Concept of Formula in the Study of Popular Literature“, In *Popular Culture. Production and consumption*, eds. Bielby, Denise and Lee Harrington, 381-390. Oxford: Blackwell Publishing.

Chandler, Daniel. 2007. *Semiotics: the Basics*. New York: Routledge.

Cisney, W. Vernon. 2014. Living in the Land of the Dead: George Romero, Gilles Deleuze, and the Question of the Zombie. *JCRT*: 58-81.

Clasen, Mathias. 2010. The Anatomy of the Zombie: A Bio-Psychological Look at the Undead Other. *Otherness: Essays and Studies* 1.1.

Coleman, Caryn and Tom Trevatt (eds.) 2012. Living on: Zombies. *Incognitum Hactenus* 3.

Dobyns, F. Henry. 1993. Disease Transfer at Contact. *Annual Review of Anthropology* 22: 273-291.

Đorđević, Ivan. 2009. *Antropologija naučne fantastike: tradicija u žanrovskoj književnosti*. Beograd: Etnografski institut SANU.

Đorđević, Jelena. 2009. *Postkultura: Uvod u studije kulture*. Beograd: Clio.

Drezner, Daniel. 2011. *Theories of international politics and zombies*. New Jersey: Princeton University Press.

Đurić-Srejić, Marija i Časlav Hadžinikolić (ur.) 2000. *Antropologija bolesti i zdravlja*. Beograd: Želnid.

Embry, K. and S. J. Lauro. 2008. A Zombie Manifesto: The Nonhuman Condition in the Era of Advanced Capitalism. *Boundary* 2 35 (1): 85-108.

Fern, Haber Honi and Gail Weiss (eds.) 1999. *Perspectives on Embodiment: The Intersections of Nature and Culture*. New York: Routledge.

Frank, W. Arthur. 1997. Blurred Inscriptions of Health and Illness. *Body & Society* 3: 103-113.

Fuko, Mišel. 1990. *Predavanja*. Novi Sad: Bratstvo Jedinstvo.

Fuko, Mišel. 2007. *Poredak diskursa*. Loznica: Karpos Books.

Fuko, Mišel. 2010. *Vladanje sobom i drugima*. Zagreb: AntiBarbarus.

Garro, C. Linda. 2000. Cultural Meaning, Explanations of Illness, and the Development of Comparative Frameworks. *Ethnology* 39 (4): 305-334.

Gavrilović, Ljiljana 2008. Čitanje naučne fantastike i (kao) etnografije ili obrnuto. *Antropologija* 6: 19-33.

Gavrilović, Ljiljana. 2011. *Svi naši svetovi: O antropologiji, naučnoj fantastici i fantaziji*. Beograd: Etnografski institut SANU.

Gavrilović, Ljiljana i Ivan Kovačević. 2015. Antropološko čitanje naučne fantastike. *Etnoantropološki problemi* 10 (4): 987-1002.

Giblett, Rod. 2008. *The Body of Nature and Culture*. New York: Palgrave Macmillian.

Gonsalo, F. Horhe. 2012. *Filozofija zombija*. Beograd: Geopoetika.

Good, J. Byron. 1994. *Medicine, rationality and experience*. Cambridge: Cambridge University Press.

Greene, R. and S.K. Mohammad. 2010. *Zombies, Vampires and Philosophy*. Chicago: Carus Publishing Company.

Fahy, Thomas (ed.) 2010. *The Philosophy of Horror*. Kentucky: The University Press of Kentucky.

Fainz, Sylvie and Claudie Haxaire (eds.) 2011. *Of Bodies and Symptoms Anthropological Perspectives on their Social and Medical Treatment*. Tarragona: URV Publications.

Farmer, Paul. 1996. Social Inequalities and Emerging Infectious Diseases. *Perspectives* 2 (4): 259-269.

Farmer, Paul. 2003. *Pathologies of Power: Health, Human Rights, and the New War on the Poor*. Los Angeles: University of California Press.

Hahn, A. Robert and Arthur Kleinman. 1983. Biomedical Practice and Anthropological Theory: Frameworks and Directions. *Annual Review of Anthropology* 12: 305-333.

Hemmings J. Michael. 2008. *Dead Reckoning: An analysis of George Romero's „Living Dead“ series in relation to contemporary theories of film genre and representation of race, class, culture and violence*. MA thesis. University of KwaZulu-Natal.

Herselman, Stephné. 2007. Health care through a cultural lens: Insights from medical anthropology. *Current Allergy & Clinical Immunology* 20 (2): 62:65.

Ilić, Vladimira. 2012. Film kao izvor znanja: Primer proizvodnje straha od stranaca u filmu *Ponoćni ekspres*. *Antropologija* 12 (3): 115-134.

Ilić, Vladimira. 2014. Strah od stranaca kao prevencija opasnosti: Primer filma *Taken* (2008). *Antropologija* 14 (1): 33-47.

Ilić, Vladimira i Ivan Kovačević. 2016. Antropologija filma u Srbiji. *Etnoantropološki problemi* 11 (1): 217-239.

Izod, John. 2003. *Myth, Mind and the Screen: Understanding the heroes of our times*. Cambridge: Cambridge University Press.

Jackson, Michael. 1983. Knowledge of the Body. *Man* 18 (2): 327-345.

Joshi, S.T (ed.) 2007. *Icons of Horror and the Supernatural: An Encyclopedia of Our Worst Nightmares*. Connecticut: Greenwood Press Westport.

Kay, Glenn. 2012. *Zombie movies: the ultimate guide*. Chicago: Chicago Review Press.

Kebede, Yigzaw. 2004. *Epidemiology*. Dostupan na: https://www.cartercenter.org/resources/pdfs/health/ephti/library/lecture_notes/env_occupational_health_students/epidemiology.pdf

Keith Grant, Barry (ed.) 2003. *Film Genre Reader III*. Austin: University of Texas Press.

Kovačević, Ivan. 2006. *Mit i umetnost*. Beograd: Srpski genealoški centar-Odeljenje za etnologiju i antropologiju Filozofskog fakulteta, Etnološka biblioteka 18.

Kristeva, Julia. 1982. *Powers of Horror: An Essay on Abjection*. New York: Columbia University Press.

Kuljić, T. 2013. Dobra smrt – o evoluciji društveno prihvatljivog načina umiranja. *Etnoantropološki problemi* 8 (1): 61 – 73.

Laudermilk, A. 2003. Eating „Dawn“ in the Dark: Zombie desire and commodified identity in George A. Romero's „Dawn of the Dead“. *Journal of Consumer Culture* 3 (1): 83-108.

Lič, Edmund. 2002. *Kultura i komunikacija*. Beograd: Biblioteka XX vek.

Lindenbaum, Shirley. 2001. Kuru, Prions, and Human Affairs: Thinking about Epidemics. *Annual Review of Anthropology* 30: 363-385.

Livingston, Paisley and Carl Plantinga (eds.) 2008. *The Routledge Companion to Philosophy and Film*. New York: Routledge.

Lock, M. Margaret and Nancy Scheper-Hughes. 1987. The Mindful Body: A Prolegomenon to Future Work in Medical Anthropology. *Medical Anthropology Quarterly* 1 (1): 6-41.

Lock, Margaret. 1993. Cultivating the Body: Anthropology and Epistemologies of Bodily Practice and Knowledge. *Annual Review of Anthropology* 22: 133-155.

Lock, Margaret. 2002. *Twice Dead: Organ Transplants and the Reinvention of Death*. Los Angeles: University of California Press.

Lock, Margaret and Mark Nichter (eds.) 2002. *New Horizons in Medical Anthropology: Essays in Honour of Charles Leslie*. New York: Routledge.

Lock, M. Margaret and Nancy Scheper-Hughes. 1987. The Mindful Body: A Prolegomenon to Future Work in Medical Anthropology. *Medical Anthropology Quarterly* 1 (1): 6-41.

Lock, Margaret and Vinh-Kim Nguyen. 2010. *An Anthropology of Biomedicine*. West Sussex: Wiley - Blackwell Publishing.

Malmgren. D. Carl. 1993. Self and Other in SF: Alien Encounters. *Science Fiction Studies* 20 (1): 15-33.

Mandić, Marina. 2016. Sjedinjene Države “Zombilenda”: migracije u popularnoj kulturi na primeru epidemije zombija. *Etnoantropološki problemi* 11 (1): 413-434.

Martin, Emily. 1990. Towards an Anthropology of Immunology: The body as Nation State. *Medical Anthropology Quarterly* 4 (4): 410-426.

McAlister, Elizabeth. 2012. Slaves, Cannibals, and Infected Hyper-Whites: The Race and Religion of Zombies. *Anthropological Quarterly* 85 (2): 457–486.

McFarland, James. 2015. Philosophy of the Living Dead: At origin of the Zombie-Image. *Cultural Critique* 90: 22-63.

McIntosh, Shawn. 2008. "The Evolution of the Zombie: The Monster That Keeps Coming Back". In *Zombie culture: autopsies of the living dead*, eds. Leverette, M. and S. McIntosh, 1-17. Plymouth: The Scarecrow Press.

McNally, D. 2011. *Monsters on the market: zombies, vampires and global capitalism*. Boston: Brill.

McRobbie, Angela. 2005. *Postmodernism and Popular Culture*. New York: Routledge.

Merleau-Ponty, Maurice. 2005. *Phenomenology of Perception*. New York: Routledge.

Milenković, Miloš. 2003. *Problem etnografski stvarnog: polemika o Samoi u krizi etnografskog realizma*. Beograd: Srpski genealoški centar - Odeljenje za etnologiju i antropologiju Filozofskog fakulteta, Etnološka biblioteka 12.

Milenković, Miloš. 2007. *Istorija postmoderne antropologije: teorija etnografije*. Beograd: Srpski genealoški centar - Odeljenje za etnologiju i antropologiju Filozofskog fakulteta, Etnološka biblioteka 24.

Nguyen, Vinh-Kim and Karine Peschard. 2003. Anthropology, Inequality and Disease: A review. *Annu. Rev. Anthropol.* 32: 447-74.

Noor, Azlan Mohd and W.C. Vivien. 2014. Anthropological Inquiry of Disease, Illness and Sickness. *Journal of Social Sciences and Humanities* 9 (2): 116-124.

Oliver-Smith, Anthony. 1996. Anthropological Research on Hazards and Disasters. *Annual Review of Anthropology* 25: 303-328.

Ozog, Anne Cassandra. 2013. *Fear Rises from the Dead: A Sociological Analysis of Contemporary Zombie Films as Mirrors of Social Fears*. MA Thesis. University of Regina.

Packer, Sharon. 2007. *Movies and the Modern Psyche*. Westport: Praeger Publishers.

- PišeV, Marko. 2016. Horor i zlo. *Etnoantropološki problemi* 11 (1): 327-349.
- Platts, K. Todd. 2013. Locating Zombies in the Sociology of Popular Culture. *Sociology Compass* 7: 547–560.
- Powdermaker, Hortense. 1947. An Anthropologist Looks at the Movies. *Annals of the American Academy of Political and Social Science* 254: 80-87.
- Powdermaker, Hortense. 1951. *Hollywood: The Dream Factory: An Anthropologist Looks at the Movie Makers*. London: Secker & Warburg.
- Reid, J. 2007. Mitološka reprezentacija u popularnoj kulturi danas. *Communicatio* 33 (2): 80–98.
- Riley, C. James. 1987. Disease without Death: New Sources for a History of Sickness. *Journal of Interdisciplinary History* 17 (3): 537-563.
- Sanders, S. Steven (ed.) 2008. *The Philosophy of Science Fiction Film*. Kentucky: The University Press of Kentucky.
- Shilling, Chris. 2005. *The Body in Culture, Technology and Society*. London: SAGE Publications Ltd.
- Singer, Merrill. 2004. The social origins and expressions of illness. *British Medical Bulletin* 69: 9–19.
- Smith, D. Richard. 2006. Responding to global infectious disease outbreaks: Lessons from SARS on the role of risk perception, communication and management. *Social Science & Medicine* 63: 3113–3123.
- Sontag, Susan. 1978. *Illness as metaphor*. New York: Farrar, Straus and Giroux.
- Srdić, Anđa. 2008. Telo i telesnost u antropološkoj perspektivi. *Glasnik Etnografskog muzeja* 72 (72): 93-105.
- Srdić Srebro, Anđa. 2009. Medicinska antropologija i/ili antropologija zdravlja i bolesti. *Etnološko-antropološke sveske* 14 (3): 79-92.

Steiger, B. 2010. *Real zombies, the living dead and creatures of apocalypse*. Detroit: Visible Ink Press.

Stewart, Graeme. 2013. *The Zombie in American Culture*. MA Thesis. University of Waterloo.

Storey, John (ed.) 1994. *Cultural theory and popular culture, a reader*. London: Harvester Wheatsheaf.

Storey, John. 2009. *Cultural theory and popular culture an introduction*. Sunderland: University of Sunderland.

Stover, E. Leon. 1973. Anthropology and Science Fiction. *Current Anthropology* 14 (4): 471-474.

Strathern, J. Andrew. 1996. *Body Thoughts*. Ann Arbor: The University of Michigan Press.

Stratton, Jon. 2011. Zombie trouble: Zombie texts, bare life and displaced people. *European Journal of Cultural Studies* 14: 265-281.

Strinati, Dominic. 2004. *An Introduction to Theories of Popular Culture*. London: Routledge.

Tomašević, Milan. 2014. Značenje razaranja, određenje i rekontekstualizacija filma katastrofe. *Glasnik Etnografskog instituta SANU* LXII (1): 199-214.

Tomes, Nancy. 2002. Epidemic Entertainments: Disease and Popular Culture in Early-Twentieth-Century America. *American Literary History* 14 (4): 625-652.

Turner, G. 1999. *Film as social practice*. London: Routledge.

Turner, S. Bryan. 2002. *Regulating bodies: Essays in medical sociology*. New York: Routledge.

Walker, Susan. 1998. Health Interventions: A Focus for Applied Medical Anthropology Theory. *NEXUS* 13: 74-88.

Wilcox, Jason. 1996. *Civilization, Repression and the Modern Horror Film*. London: University of East London.

Williams, Linda. 1991. Film Bodies: Gender, Genre, and Excess. *Film Quarterly* 44 (4): 2-13.

Winkelman, Michael. 2009. *Culture and Health: Applying Medical Anthropology*. San Francisco: Jossey-Bass.

Witeska-Młynarczyk, Anna. 2015. Critical Medical Anthropology – a voice for just and equitable healthcare. *Annals of Agricultural and Environmental Medicine* 22 (2): 385–389.

Weiss, Meira. 1997. Signifying the Pandemics: Metaphors of AIDS, Cancer, and Heart Disease. *Medical Anthropology Quarterly* 11 (4): 456-476.

Weiss, G. Michael. 2001. Cultural epidemiology: an introduction and overview. *Anthropology & Medicine* 8 (1): 5-29.

Wolf, Meike. 2012. Influenza and the concept of infection: reflections on bodily boundaries. *Antropologija* 12 (2): 107-121.

Wolputte, van Steven. 2004. Hang on to Your Self: Of Bodies, Embodiment, and Selves. *Annual Review of Anthropology* 33: 251-269.

Young, Allan. 1982. The Anthropologies of Illness and Sickness. *Annual Review of Anthropology* 11: 257-285.

Žikić, Bojan 2006. Strah i ludilo: prolegomena za antropološko proučavanje savremene žanr-književnosti. *Etnoantropološki problemi* 1 (1): 27-43.

Žikić, Bojan. 2007. Telo u japanskoj animaciji. *Antropologija* 4: 82- 98.

Žikić, Bojan. 2010a. Antropološko proučavanje popularne kulture. *Etnoantropološki problemi* 2 (5): 17-39.

Žikić, Bojan. 2010b. Antropologija i žanr: naučna fantastika – komunikacija identiteta. *Etnoantropološki problemi* 5 (1): 17-34.

Žikić, Bojan (ur.) 2010. *Naš svet, drugi svetovi: antropologija, naučna fantastika i kulturni identiteti*. Beograd: Srpski genealoški centar-Odeljenje za etnologiju i antropologiju Filozofskog fakulteta, Etnološka biblioteka 47.

Žikić, Bojan. 2012a. Poboljšanje tela i telesna zadovoljstva u naučnoj fantastici. *Antropologija* 12 (2): 81-104.

Žikić, Bojan. 2012b. Popularna kultura: nadkulturna komunikacija. *Etnoantropološki problemi* 2 (7): 315-341.

Žikić, Bojan. 2014. Dva tela, ili jedno? Ponovno promišljanje antropološke ideje o dihotomizaciji kao osnovnom mehanizmu kulturne misli o telu. *Etnoantropološki problemi* 9 (4): 849-878.

Žikić, Bojan 2016. Užasnutost i opčinjenost večitim telom: mumija u ranoj horor književnosti. *Etnoantropološki problemi* 11 (1): 373-392.

Živković, Zoran. 1995. *Ogledi o naučnoj fantastici*. Beograd: Biblioteka XX vek.

Predložena filmografija:

1. 1968 *Night of the Living Dead* - George A. Romero
2. 1978 *Dawn of the Dead* - George A. Romero
3. 1979 *Zombie aka Zombi 2* - Lucio Fulci
4. 1985 *Day of the Dead* - George A. Romero
5. 1985 *Re-Animator* - Stuart Gordon
6. 1985 *The Return of the Living Dead* - Dan O'Bannon
7. 1988 *Zombi 3 aka Zombie Flesh Eaters 2* - Lucio Fulci
8. 1990 *Night of the Living Dead* - Tom Savini
9. 1992 *Braindead* - Peter Jackson
10. 1994 *Cemetery Man (Dellamorte Dellamore)* - Michele Soavi
11. 2002 *28 Days Later* - Danny Boyle

12. 2002 *Resident Evil* - Paul W.S. Anderson
13. 2004 *Dawn of the Dead* - Zack Snyder
14. 2004 *Resident Evil: Apocalypse* - Alexander Witt
15. 2004 *Shaun of the Dead* - Edgar Wright
16. 2005 *Land of the Dead* - George A. Romero
17. 2006 *Fido* - Andrew Currie
18. 2007 *28 Weeks Later* - Juan Carlos Fresnadillo
19. 2007 *Diary of the Dead* - George A. Romero
20. 2007 *Flight of the Living Dead (Plane Dead)* - Scott Thomas
21. 2007 *Outpost* - Steve Barker
22. 2007 *Planet Terror* - Robert Rodriguez
23. 2007 *REC* - Jaume Balagueró, Paco Plaza
24. 2007 *Resident Evil: Extinction* - Russell Mulcahy
25. 2008 *Day of the Dead* - Steve Miner
26. 2008 *Dance of the Dead* - Gregg Bishop
27. 2008 *Pontypool* - Bruce McDonald
28. 2008 *Quarantine* - John Erick Dowdle
29. 2009 *Dead Snow* - Tommy Wirkola
30. 2009 *Doghouse* - Jake West
31. 2009 *La Horde* - Yannick Dahan, Benjamin Rocher
32. 2009 *REC 2* - Jaume Balagueró, Paco Plaza
33. 2009 *Survival of the Dead* - George A. Romero
34. 2009 *Zombieland* - Ruben Fleischer
35. 2009 *Zone of the Dead* - Milan Konjević, Milan Todorović
36. 2010 *The Crazies* - Breck Eisner
37. 2010 *The Dead* - Howard J. Ford, Jonathan Ford
38. 2010 *Resident Evil: Afterlife* - Paul W.S. Anderson
39. 2011 *Quarantine 2 (Terminal)* - John Pogue
40. 2011 *Zombie Apocalypse* - Nick Lyon
41. 2012 *Outpost: Black Sun* - Steve Barker
42. 2012 *Outpost: Rise of the Spetsnaz* - Kieran Parker

43. 2012 *REC 3 : Genesis* - Paco Plaza
44. 2012 *Resident Evil: Retribution* - Paul W.S. Anderson
45. 2012 *Rise of the Zombies* - Nick Lyon
46. 2013 *Apocalypse Z (Zombie Massacre)* - Luca Boni, Marco Ristori
47. 2013 *Contracted* - Eric England
48. 2013 *The Demented* - Christopher Roosevelt
49. 2013 *Warm Bodies* - Jonathan Levine
50. 2013 *World War Z* - Marc Forster
51. 2013 *Zombie Hunter* - Kevin King
52. 2014 *Cooties* - Jonathan Milott, Cary Murnion
53. 2014 *Dead snow 2: Red vs Dead* - Tommy Wirkola
54. 2014 *REC 4: Apocalypse* - Jaume Balagueró
55. 2015 *Contracted Phase II* - Josh Forbes
56. 2015 *Dead Rising: Watchtower* - Zach Lipovsky
57. 2015 *Extinction* - Miguel Ángel Vivas
58. 2015 *Maggie* - Henry Hobson
59. 2015 *The Rezort* - Steve Barker
60. 2016 *Dead Rising: Endgame* - Pat Williams

Elektronski izvori (korišćeni u ovoj prijavi):

<http://www.who.int/mediacentre/news/ebola/26-september-2014/en/>

<http://cssc.uscannenberg.org/wp-content/uploads/2013/10/v2art3.pdf>

Наставно-научном већу
Филозофског факултета
Универзитета у Београду

На седници Већа Одељења за етнологију и антропологију Филозофског факултета Универзитета у Београду 15.09.2016. године, изабрани смо у Комисију за одобрење теме докторске дисертације „Замишљање епидемије: антрополошка анализа представа о заразним болестима у популарној култури на примеру филмова о зомбијима“, кандидаткиње Марине Мандић. Након разматрања предлога теме, који је поднела кандидаткиња, као и приложене документације, подносимо овом Већу

Реферат о квалификованости кандидата и подобности предложене теме за докторску дисертацију

1. Основни подаци о кандидату и дисертацији

Марина Мандић, рођена у Сремској Митровици 1987. године, предложила је за израду докторске дисертације тему **„Замишљање епидемије: антрополошка анализа представа о заразним болестима у популарној култури на примеру филмова о зомбијима“**. Кандидаткиња је основне академске студије завршила на Одељењу за етнологију и антропологију Филозофског факултета Универзитета у Београду 2013. године, а на истом одељењу завршила је и мастер студије 2014. године, одбранивши мастер рад *„Црни дијаманти: проучавање даркерских субкултура Београда“*.

2. Предмет и циљ дисертације

Предмет истраживања ове докторске тезе јесте културно конструисање епидемије, представљено у филмовима о зомбијима. Карактеристика таквог приказивања ширења пошести јесте њено наративно коришћење за указивање на проблеме са којима се суочава савремено друштво, а са којима није у стању да изађе на крај на задовољавајући начин и који прете да расточе његову структуру. Филмови о зомбијима изабрани су као оквир разматрања предмета дисертације зато што представљају епитом метафоричког коришћења болести у популарној култури, а популарна култура, са своје стране, као особит вид надкултурне комуникације, омогућава размену, посредовање, разумевање и усвајање културних порука неvezано за оригинално социокултурни контекст њиховог настанка.

Антрополошка истраживања показала су да културне метафоре о болестима представљају често метафоре о друштвеним установама и односима, о културним нормама и вредностима. Зомби се појављује као специфична врста такве метафоре, пошто конотирају истовремено неконтролисано ширење заразе и негацију друштвености, као основног вида људског постојања. Поред тога, појам зомбија користи се као особит аналитички концепт у друштвено-хуманистичким наукама, који означава посебну врсту нечијег когнитивног и конативног статуса, што га све чини изузетно погодним за предмет истраживања какво предлаже кандидаткиња.

Циљеви предложене докторске дисертације формулисани су као: откривање начина на које се у популарној култури конструишу и представљају здравље, заразне болести, епидемије и глобалне пандемије; указивање на метафорички и хипотетички стварни ниво последица дејства зараза које не могу бити стављене под контролу на друштво; откривање културне поруке, односно идеолошких значења која се комуницирају на овакав начин.

3. Опис садржаја (структуре по поглављима) дисертације

Намера кандидаткиње је да, након представљања предмета и циља истраживања у уводу дисертације, представи теоријско методолошки оквир истраживања. У том делу даће преглед историје и стања истраживаности антрополошког проучавања филма, са посебним освртом на проучавање филмова о зомбијима, где ће размотрити начине на који се дата проблематика антрополошки обрађивала и тумачила до сада. У том светлу, размотриће основне карактеристике формулативности жанра, представити грађу и извршити систематизацију наратива о зомбијима, те дати објашњење основних аналитичких појмова из перспективе теориско-методолошких концепата на које ће се ослањати у интерпретацији.

Након тога, кандидаткиња ће приказати како се врши концептуализовање болести из перспективе медицинске антропологије. Пружиће увид у начине дисциплинарног теоријског одређења појмова "болест" и "здравље", а потом их и применити на наратив о зомбијима. На то ће надовезати проучавања вируса и

заразних оболења у антропологији и историји, да би могла да размотри приказивање деловања и улоге вируса у филмској наративној концептуализацији зомби заразе, те у оквиру тога индивидуализације болести, односно приказивања биолошког и друштвеног статуса заражене особе.

Имајући у виду то, да је сврха концептуализације зомбија и заразних болести у одговарајућим филмским наративима таква да има за циљ друштвени коментар и друштвену критику посредством наративног логичког развоја зомби епидемије у крај цивилизације какву познајемо, кандидаткиња ће у наредна два дела рада размотрити замишљање и апокалиптизацију епидемије, као и пост апокалиптизацију епидемије. У првом случају, предмет ће бити представе о неким заразним болестима у популарној култури, какве су, између осталих, ебола, куга или беснило, док ће у другом случају пажњу усредсредити на наративне последице епидемије. У том смислу, позабавиће се друштвеним контекстима епидемије њеним утицајем на различите врсте друштвених окружења, улогом и значајем наратива који укључују зомбије у метафоричком представљању епидемија и болести уопште, те анализом митских и идеолошких представа које се налазе у основи метафоричке употребе зомбија.

У завршном делу рада, кандидаткиња ће сумирати резултате истраживања, као и њихову теоријску интерпретацију.

4. Основне хипотезе од којих ће се полазити у истраживању

Основне хипотеза предложеног истраживања гласе: да зомби у популарној култури служи метафоричком представљању друштвене стварности, као средство конструкције и представљања друштвених проблема; да се епидемија зомбија користи у замишљању и представљању последњег стадијума у развоју пошасту у којем долази до разарања социоклтурних образаца, слома система и апокалиптичних последица; да конструисање зомбија у популарној култури служи представљању епидемије у контекст апокалиптичког окончања цивилизације, из чега се

све могу извући представе о болестима и здрављу, а нарочито о заразним болестима које се посредују путем популарне културе.

Комисија подржава овај правац размишљања кандидаткиње, а на основу антрополошких сазнања из различитих социокултурних контекста о природи културног конструисања појмова здравља и болести, као и чињенице да конструисање симболичких посредника болести и њено метафоричко коришћење за представљање норми, односа и установа из свакодневног живота има за циљ, често, указивање на социокултурно инконзистентне елементе у функционисању неке заједнице, одакле тему дистопичности у наративима о болестима треба анализирати у смислу дискурзивног указивања, ако не и упозоравања на дате инконзистентности са циљем покушаја њиховог превазилажења.

5. Методе које ће се у истраживању применити

У методологији научног обавештавања, кандидаткиња ће користити визуелне изворе превасходно: предложила је списак од више десетина филма који се баве проблематиком зомбија, а обухватају период од скоро пола века, као и све релевантне северноамеричке и европске кинематографија у којима су снимљени такви филмови. При томе ће се користити приступом развијеним у антропологији филма и визелних медија у последњих седам деценија, у којем се полази од става да филм открива особине друштва у којем је настао и да представља извор чијом обрадом се може доћи до података који доприносе дубљем разумевању тог друштва, пре свега кроз разматрање културних вредности које филм одражава, разматра, проблематизује итд, али и кроз откривање културне поруке филма, односно његовог комуникативног дејства.

У методологији научног објашњења, кандидаткиња ће користити анализу наратива и структуралну антрополошку анализу. Класификацију наратива намерваа да изврши коришћењем Кавелтијевог метода формулативности жанра, а да тако систематизовану грађу онда подвргне структуралној анализи да би открила основна значења садржана у филмовима о зомбијима, а на примрима представљања

појединачних заразних болести и њиховог довођења у везу са коначним сломом друштвене структуре, односно цивилизације какву познајемо.

6. Очекивани резултати и научни допринос

Предложена тема докторске дисертације представља значајан искорак у антрополошком проучавању концептуализовања болести и здравља, али и у теоријско-методолошком смислу бављења феноменом који је у друштвено-хуманистичким наукама углавном посматран на другачији начин. Њени резултати треба да покажу начине конституисања одговарајућих културних представа о болести и здрављу из својеврсне утилитарне перспективе, односно да покажу чему служе такве представе устројене тако да се односе на растакање људског друштва и културе, затим да допринесу дубљем разумевању особитог вида културне комуникације какав представља популарна култура са својим надкултурним комуникативним потенцијалом, али и да покажу могућност другачијег коришћења културног конструктора зомбија, који је до сада у аналитичке сврхе махом употребљаван у смислу критике политичке идеологије која фаворизује конзумеризам као основни вид културног понашања.

7. Закључак

Тема докторске дисертације **„Замишљање епидемије: антрополошка анализа представа о заразним болестима у популарној култури на примеру филмова о зомбијима“**, коју је предложила кандидаткиња Марина Мандић, представља у потпуности оригинални дизајн научног истраживања, које у предметном и теоријско-методолошком смислу, а пре свега у погледу обима, није спровођено ни у домаћој, ни у светској етнологији и антропологији. Одатле, те имајући у виду све раније изнето у овом Реферату, Комисија предлаже Наставно-научном већу Филозофског факултета Универзитета у Београду да одобри кандидаткињи израду ове теме.

У Београду,

07.12.2016.

Комисија:

проф. др Бојан Жикић

проф. др Милош Миленковић

проф. др Драгана Антонијевић

доц. др Ана Банић Грубишић